

Владислав Сергійович КОТОВ,
курсант 2-го курсу, гр. КП 931
факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

ЮРИДИЧНІ ПРЕЗУМПЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ

Аналіз і визначення природи презумпцій є особливо актуальним на даний час. Оскільки недостатнє знання природи юридичних презумпцій призводить до неефективності функціонування інших елементів права і в результаті позначається на розвитку всієї правової системи України. Необхідність вивчення даної правової категорії зумовлена тим, що презумпції відіграють важливу роль на кожній стадії процесу застосування норм права.

Термін презумпція має латинське походження «praesurtio», що утворився від слова «praesumere» (з латинської - передбачати, передчувати, вгадувати) і в перекладі означає припущення. Припущення - це передбачення, попередня думка, попередні наміри [1, с. 112].

Думки науковців щодо тлумачення категорії презумпції, у правовій науці, можна умовно поділити на два підходи. Прихильники першого підходу підкреслюють, що презумпція є явищем виключно правовим, і розкривають її зміст через такі поняття як: «юридичне припущення», «правове припущення». Відтак, на думку В.А. Ойгензіхта, презумпція і припущення - це тотожні поняття, але із родового поняття «припущення» потрібно виділяти певний вид, що

являється правовим припущенням, якому присвоєно назву «презумпція» - назва умовна і характеризує правовий аспект припущення [2, с.9]. У свою чергу, прибічники другого підходу широко окреслюють сферу дії презумпції і розкривають її в якості універсальної категорії, що використовується в різних сферах людської діяльності. Із цих позицій правова презумпція виділяється як особливий різновид презумпції, що характеризується своїм впливом у сфері права. На думку В.К. Бабаєва, правові презумпції є різновидом загальних презумпцій, як філософсько-логічних категорій [3, с.5].

У кримінальному процесуальному праві презумпцію слід тлумачити, як припущення про наявність юридичного факту, що тягне за собою перш за все кримінально-правові наслідки, однак породжує і виникнення відповідних кримінально-процесуальних відносин, спрямованих на застосування норм матеріального права, кримінальної відповідальності, яка ним закріплена.

На сучасному етапі розвитку кримінального процесуального законодавства можна виділити такі правові презумпції як: презумпція невинуватості, добропорядності громадян, законності правових актів, істинності вироку, що набрав законної сили. Доцільно також згадати про низку відносно нових галузевих презумпцій, до числа яких відносять: презумпцію необ'єктивності особи, що провадить дізнання, слідчого, прокурора та судді полягає в тому, що у випадку заяви їм про відвід, що подана їм учасниками кримінального процесу, вказані суб'єкти вважаються неупередженими або зацікавленими у результатах розгляду справи, та не можуть здійснювати провадження в ній; презумпція недопустимості доказів, отриманих із порушенням норм кримінально-процесуального закону, полягає в тому, що у випадку надходження від учасників судового розгляду клопотання про виключення з дослідження у судовому розгляді справи доказів, отриманих із порушенням норм кримінально-процесуального закону, вони вважаються недопустимими, якщо стороною

обвинувачення не буде доведено допустимість джерел, суб'єктів, способів, засобів і методів отримання цих доказів; презумпція достовірності фактичних обставини справи, що не досліджувалися судом першої інстанції при застосуванні спрощеного порядку судового розгляду кримінальної справи, полягає в тому, що докази стосовно фактичних обставин кримінальної справи та розміру цивільного позову, які не досліджувалися судом у зв'язку з їх не оскарженням учасниками судового розгляду, вважаються достовірно встановленими та не підлягають перегляду в апеляційному порядку; презумпція допустимості матеріалів, отриманих у ході міжнародного співробітництва, полягає в тому, що отримані посадовими особами компетентних правоохоронних органів іноземних держав при виконанні доручень (запитів) про надання правової допомоги, поданих вітчизняними органами досудового розслідування та судами, документи і предмети за умови дотримання вимог щодо їх процесуального оформлення, визнаються допустимими, мають доказову силу на території України і не потребують легалізації [4, с. 67].

Найважливіше місце серед загально правових презумпцій займає презумпція невинуватості, яка за статтею 62 Конституції України формулюється, як кримінально-процесуальний принцип. Відповідно до якої «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду»[5]. Також статтею 15 КПК України передбачено, що «Здійснення правосуддя тільки судом» зазначено, що «ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину, а також підданий кримінальному покаранню інакше як за вироком суду й відповідно до закону»[6]. Тож, поведження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою.

Щодо значимості презумпції варто зазначити, що дана юридична категорія відіграє значну роль при встановленні юридичних фактів та юридичного складу правопорушення, зокрема, їх постійно використовують правоохоронні та судові органи. Оскільки, у слідчій практиці фактичні презумпції можуть лежати в основі здійснення окремих слідчих дій, використовуються в організації проведення цих дій, а також при оцінці отримання від слідчих дій результатів. Широко застосовуються фактичні презумпції під час побудови і перевірки слідчих і судових версій [7, с.54-55]. О. В. Федотов, у своїй роботі, навів приклади фактичних презумпцій, які часто застосовуються в практичній діяльності. Це: презумпції, які дають можливість припускати наявність у допитуваного психологічної установки на правдиві свідчення, або, навпаки, на обман та приховування інформації; презумпції достовірності (чи недостовірності) свідчень, що формулюються на основі повноти і логічної несуперечності (чи неповноти і логічної суперечності) доказової інформації; презумпції правдивості вербальної інформації, отриманої завдяки застосуванню науково обґрунтованих прийомів допиту формулюються суб'єктом доказування залежно від того, які саме прийоми допиту він вважає одночасно і науково обґрунтованими, і процесуально допустимими [8, с.88—90]. Отже, вказані презумпції є невід'ємним елементом у роботі слідчих та суддів в процесі застосування права.

Підсумовуючи, слід сказати, що правові презумпції в кримінальному процесі – це прямо або побічно закріплені нормами кримінально-процесуального законодавства вірогідні припущення, які відображають звичайний порядок зв'язку між предметами та явищами стосовно існування юридичних фактів при наявності уже відомих або встановлених інших юридичних фактів з метою досягнення завдань кримінального процесу. На сьогодні, внаслідок реформування вітчизняного кримінально-процесуального законодавства

сформувалися та використовуються нові для нього галузеві презумпції. Дослідження даної правової категорії є важливим, оскільки вона відіграє особливу роль на кожній стадії процесу застосування норм права. Презумпції допомагають розподілити тягар доказування, вказуючи на те, хто і яким чином може спростувати той чи інший факт, що сприяє пришвидшенню процесу вирішення судових спорів. А також вагоме значення відображається через тісний зв'язок третьої стадії правозастосування, яка полягає у виданні правозастосовного акту, і презумпції законності правового акту, яка діє до його відміни і передбачає, що рішення правозастосовних органів визнаються законними, підлягають виконанню та дотриманню, поки у визначеному законом порядку не буде встановлено протилежне.

Перелік використаних джерел

1. Романчук Т. Презумпція конституційності та презумпція законності актів Президента України. *Юридичний журнал*. №10, 2008. С.112-116.
2. Ойгензихт В. А. Презумпции в советском гражданском праве. *Ирфон*, 1976. С. 190.
3. Алиев Т. Т. О влиянии постановлений Конституционного Суда РФ на институт пересмотра по вновь открывшимся обстоятельствам решений, определенных суда, вынесенных в порядке гражданского судопроизводства. № 11. 2004. С. 34-37.
4. Смирнов А. В. Презумпции и распределение бремени доказывания в уголовном процессе. *Государство и право*. № 1, 2008. С. 60-68.
5. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України»/ВР України.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України»/ВР України.
7. Васильев Л. М. Фактические презумпции в советском уголовном судопроизводстве. *Кубан*, 1977. С. 62.
8. Федотов А. В. Использование оценочных презумпций в процессе доказывания. *Журнал российского права*. № 5, 2002. С. 87-96.